

СОЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В ЕКОНОМІЦІ: МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ

© 2017 ПАЛИВОДА О. М., КАРПЕНКО О. О.

УДК 334.78:330.341.4

Паливода О. М., Карпенко О. О. Соціальні ефекти функціонування регіональних кластерів в економіці: механізми формування та підходи до розрахунку

Стаття присвячена аналізу соціальних результатів функціонування кластерних мереж (як важливих складових формування позитивного іміджу сукупності компаній), що спричиняють збільшення прибутків та покращення інвестиційного клімату в регіонах. Виділено групи соціальних ефектів на мікро-, макро- та регіональному рівнях і запропоновано систему показників для їх розрахунку. Проаналізовано механізми формування таких соціальних ефектів, як створення і модернізація додаткових та існуючих робочих місць, зростання зайнятості та добробуту населення, підтримання екологічної рівноваги, покращення забезпеченості працівниками необхідних для ринку кваліфікацій, формування соціального капіталу. Акцентовано увагу на можливості виникнення негативних соціальних ефектів та важливості передбачення заходів для їх нейтралізації. Запропоновано алгоритм проведення оцінювання соціальних ефектів кластерної взаємодії. Представлені дослідження мають практичне значення для менеджерів компаній, а також представників місцевих та національних органів державної влади при плануванні та оцінюванні результатів функціонування регіональних кластерів.

Ключові слова: кластер, соціальний ефект, оцінювання соціальних ефектів, показники соціальних ефектів.

Табл.: 1. **Формул.:** 10. **Бібл.:** 8.

Паливода Олена Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління та економіки водного транспорту, Київська державна академія водного транспорту ім. Гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (вул. Кирилівська, 9, Київ, 04071, Україна)

E-mail: Palyvoda_olena@ukr.net

Карпенко Оксана Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри управління та економіки водного транспорту, Київська державна академія водного транспорту ім. Гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (вул. Кирилівська, 9, Київ, 04071, Україна)

E-mail: karpo_2004@ukr.net

УДК 334.78:330.341.4

Паливода Е. М., Карпенко О. А. Социальные эффекты функционирования региональных кластеров в экономике: механизмы формирования и подходы к расчету

Статья посвящена анализу социальных результатов функционирования кластерных сетей (как важных составляющих формирования положительного имиджа совокупности компаний), которые вызывают увеличение доходов и улучшение инвестиционного климата в регионах. Выделены группы социальных эффектов на микро-, макро- и региональном уровнях и предложена система показателей для их расчета. Проанализированы механизмы формирования таких социальных эффектов, как создание и модернизация дополнительных и существующих рабочих мест, рост занятости и благосостояния населения, поддержание экологического равновесия, улучшение обеспеченности работниками необходимых для рынка квалификаций, формирование социального капитала. Акцентировано внимание на возможности возникновения негативных социальных эффектов и важности предвидения мер по их нейтрализации. Предложен алгоритм проведения оценки социальных эффектов кластерного взаимодействия. Представленные исследования имеют практическое значение для менеджеров компаний, а также представителей местных и национальных органов государственной власти при планировании и оценке результатов функционирования региональных кластеров.

Ключевые слова: кластер, социальный эффект, оценки социальных эффектов, показатели социальных эффектов.

Табл.: 1. **Формул.:** 10. **Библ.:** 8.

Паливода Елена Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры управления и экономики водного транспорта, Киевская государственная академия водного транспорта им. Гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного (ул. Кирилловская, 9, Киев, 04071, Украина)

E-mail: Palyvoda_olena@ukr.net

Карпенко Оксана Александровна – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры управления и экономики водного транспорта, Киевская государственная академия водного транспорта им. Гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного (ул. Кирилловская, 9, Киев, 04071, Украина)

E-mail: karpo_2004@ukr.net

UDC 334.78:330.341.4

Palyvoda O. M., Karpenko O. O. The Social Effects of Functioning of the Regional Clusters in the Economy: Mechanisms of Formation and Approaches to the Calculation

The article is concerned with analyzing the social results of functioning of the cluster networks as important components of forming positive image of the companies' totality in the opinion of consumer. These networks are also responsible for increasing incomes as well as improving the investment climate in the regions. Groups of social effects at the micro-, macro-, and regional levels have been allocated, a system of indicators for calculating them has been proposed. The article analyzes mechanisms of formation of such social effects as creation and modernization of both additional and existing jobs, growth of both the employment and the welfare of population, maintaining the ecological balance, improving the availability of workers with the necessary for the market qualifications, as well as formation of social capital. Special attention is paid to the possibility of emerging adverse social effects and importance of foreseeing measures in order to neutralize them. The algorithm for evaluation of the social effects of cluster interaction has been proposed. The presented studies have practical value for company managers along with representatives of both the local and the national authorities in the planning and evaluating the results of functioning of the regional clusters.

Keywords: cluster, social effect, evaluation of social effects, indicators of social effects.

Tbl.: 1. **Formulae:** 10. **Bibl.:** 8.

Palyvoda Olena M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Economics of Water Transport, Kyiv State Maritime Academy named after Hetman Petro Konashevich-Sahaydachnyi (9 Kyrylivska Str., Kyiv, 04071, Ukraine)

E-mail: Palyvoda_olena@ukr.net

Karpenko Oksana O. – PhD (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Management and Economics of Water Transport, Kyiv State Maritime Academy named after Hetman Petro Konashevich-Sahaydachnyi (9 Kyrylivska Str., Kyiv, 04071, Ukraine)

E-mail: karpo_2004@ukr.net

Створення та ефективне функціонування регіональних кластерів спричиняє утворення цілого ряду соціальних ефектів, які не лише сприяють формуванню позитивного іміджу сукупності компаній в очах споживачів, але й приводять до збільшення прибутків завдяки зростанню продуктивності праці та покращенню інвестиційного клімату. Отже, очевидною є зацікавленість учасників кластера у вирішенні соціальних проблем як окремих компаній, так і регіонів та держави загалом.

Синергетичні ефекти формування кластерних мереж досліджували: Семенов Г. А., Богма О. С. [1], Литовченко І. А., Шкурупська І. О. [2], Ключенко А. В. [3], Чупайленко О. А. [4] та інші. Більшість науковців зосереджується на загальних ефектах кластерної взаємодії, розглядаючи соціальні ефекти на соціальну ефективність як їх складову. Проте, зважаючи на особливе значення соціальних взаємодій та їх результатів у діяльності сучасних організацій, питання формування та забезпечення отримання соціальних ефектів потребують окремого ретельного опрацювання та розробки теоретичного підґрунтя.

Метою представленої статті є виявлення та класифікація джерел і видів соціальних ефектів, що можуть виникати в кластерних мережах на різних рівнях, а також розробка підходів до їх розрахунку.

Соціальний ефект функціонування кластерної мережі слід розуміти як сукупність соціальних результатів, які отримуються від реалізації партнерської взаємодії пов'язаних між собою виробничих, транспортних, інфраструктурних компаній, науково-освітніх закладів та органів держави, що розташовуються в певному регіоні. Важливо зазначити, що соціальний ефект має бути стійким, відтворюваним і представляти джерело для подальшого всебічного розвитку творчих і громадянських аспектів особистості, а також відтворення суспільного життя на якісно вищому рівні.

Оцінюючи соціальні ефекти функціонування регіонального кластера, необхідно розрізняти його прямі та непрямі результати. Під прямим розуміють ефект, що безпосередньо пов'язаний з реалізацією кластерної партнерської взаємодії у певній сфері. Непрямий ефект виникає в результаті додаткових інвестицій, розвитку додаткових послуг, що ініціюються паралельно з реалізацією основних кластерних взаємодій (проектів). Наприклад, у результаті реалізації спільного інноваційного проекту групи підприємств кластера додатково може ініціюватися приріст інвестицій у суміжні галузі, які можуть бути розташовані як в регіоні, так і поза його межами. При цьому непрямий соціальний ефект носить мультиплікативний характер, оскільки отриманий у результаті реалізації кластерного проекту прибуток може знову реінвестуватися, що приводить до зростання кількості нових робочих місць та платоспроможності населення загалом. Ці чинники, своєю чергою, посилюватимуть інвестиційну привабливість регіону та компанії кластера і сприятимуть подальшому збільшенню зайнятості та рівня заробітних плат. Джерелом непрямого ефекту є також податки, які сплачують суб'єкти господарювання, оскільки частина їх перерозподіляється через державний бюджет на соціальні потреби населення.

Соціальні ефекти кластера можуть бути як універсальними (тобто такими, що можуть виникати й при реалізації інших, зокрема інвестиційних чи інтеграційних проектів), так і специфічними (такими, що виникають виключно лише в результаті кластерного партнерства). До специфічних соціальних кластерних ефектів можна віднести формування соціального капіталу та кластерного світогляду [5].

Соціальні результати від діяльності кластера можуть виникати на трьох рівнях:

- ✦ підприємницькому;
- ✦ регіональному;
- ✦ загальнодержавному.

Джерелами отримання соціального ефекту для працівників на підприємницькому рівні є:

- ✦ зростання рівня заробітної плати;
- ✦ покращення умов праці;
- ✦ підвищення кваліфікації в результаті залучення до інноваційних проектів;
- ✦ зростання кількості та якості соціальних комунікацій;
- ✦ зростання соціального статусу та можливостей для професійної та соціальної самореалізації.

Джерелами отримання соціального ефекту для населення на рівні регіону є:

- ✦ створення додаткових робочих місць;
- ✦ зростання можливостей соціальної мобільності;
- ✦ зростання можливостей працевлаштування та престижності професій підприємств кластера;
- ✦ вдосконалення якості та доступності транспортних послуг;
- ✦ зростання добробуту та платоспроможності;
- ✦ підвищення рівня професійної освіти населення;
- ✦ покращення екологічних умов існування;
- ✦ покращення міжгрупової довіри та культури партнерства.

Джерелами отримання соціального ефекту на загальнодержавному рівні є:

- ✦ покращення загальної соціально-економічної ситуації;
- ✦ зменшення рівня безробіття;
- ✦ зменшення кількості соціально депресивних територій;
- ✦ створення умов для розвитку людського капіталу;
- ✦ формування та розвиток соціального капіталу;
- ✦ зменшення соціальної напруги в суспільстві.

З погляду можливостей оцінювання соціального ефекту варто зазначити, що більшість показників можуть бути виміряні кількісно у вартісних чи натуральних одиницях. Проте існують соціальні ефекти, розрахувати які за допомогою кількісних показників неможливо, оскільки не вдається їх повністю формалізувати. У такому випадку їх оцінюють лише якісно на основі експертних висновків. Зокрема, до таких показників можна віднести рівень розвитку довіри, соціального та людського капіталу, зменшення соціальної напруги, оптимізації міграційних потоків тощо. Кожен вид подібного соціального ефекту доцільно оцінювати за

такими критеріями: напрям впливу (позитивний – негативний); ступінь вираження ефекту (слабкий, помірний, значний); масштаб охоплення населення (слабкий, помірний, значний).

Окремі соціальні ефекти оцінюються за бальною шкалою. Після підрахунку балів виводиться інтегральна оцінка соціального ефекту.

Підходи до розрахунку окремих показників соціальних ефектів функціонування кластерів представлено в *табл. 1*. Значна кількість соціальних результатів можуть бути виміряні лише з певним ступенем вірогідності, проте навіть це дозволяє менеджерам компаній, а також представникам органів влади оцінити корисність або, навпаки, шкоду певних дій стосовно соціального середовища.

Оцінюючи соціальні ефекти діяльності кластерів, варто усвідомлювати, що вони можуть мати й негативний характер. З одного боку, інтеграція компаній, здійснення спільних проектів у межах кластера сприяють розширенню ринків збуту, зростанню прибутковості компаній і, як наслідок, приводять до зростання виробництва, зайнятості та оплати праці, підтримки екологічної рівноваги внаслідок модернізації виробництва та проведення природоохоронних заходів, підвищення освітнього і культурного рівня, зниження соціальної напруженості. Але, з іншого боку, можна спостерігати прямо протилежний результат – скорочення робочих місць (внаслідок модернізації виробництва) і зростання безробіття, зниження рівня життя населення, виникнення соціальної напруженості та соціальних конфліктів через зростання міграційних потоків.

Таблиця 1

Система показників для розрахунку соціальних ефектів діяльності регіональних кластерів

Показник	Підхід до розрахунку показника
1	2
Підприємницький рівень	
Зменшення чисельності працівників, які працюють в умовах, що не відповідають сучасним санітарним нормам (ефект покращення умов праці)	$\Delta \mathcal{C} = \frac{\mathcal{C}_2 - \mathcal{C}_1}{\mathcal{C}} \cdot 100\%,$ де \mathcal{C}_1 – кількість робочих місць, що не відповідають санітарним вимогам на підприємствах до формування кластера за досліджуваний період; \mathcal{C}_2 – кількість робочих місць, що не відповідають санітарним нормам на підприємствах після формування кластера за досліджуваний період; \mathcal{C} – кількість робочих місць на підприємствах кластера за досліджуваний період
Приріст робочих місць для працівників високої кваліфікації в результаті підвищення інноваційного рівня виробництва та надання послуг	$\Delta PM = \frac{PM_2 - PM_1}{PM} \cdot 100\%,$ де PM_1 – кількість робочих місць для кваліфікованих працівників та спеціалістів вищої та середньої кваліфікації на підприємствах до формування кластера за досліджуваний період; PM_2 – кількість робочих місць для кваліфікованих працівників та спеціалістів вищої та середньої кваліфікації на підприємствах після формування кластера за досліджуваний період; PM – загальна кількість робочих місць на підприємствах кластера за досліджуваний період
Зростання кількості та якості соціальних та ділових комунікацій	$\Delta DK = \frac{DK_2}{DK_1} \cdot 100\%,$ де DK_1 – кількість ділових трансакцій підприємств до формування кластера за досліджуваний період; DK_2 – кількість ділових трансакцій підприємств після формування кластера за досліджуваний період $\Delta SK = \frac{SK_2}{SK_1} \cdot 100\%,$ де SK_1 – кількість соціальних заходів (форумів, семінарів, конференцій, виставок, тренінгів), в яких підприємства брали участь до формування кластера за досліджуваний період; SK_2 – кількість соціальних заходів (форумів, семінарів, конференцій, виставок, тренінгів), в яких підприємства брали участь після формування кластера за досліджуваний період. Якість ділових та соціальних комунікацій може бути оцінена експертним шляхом з використанням бальної шкали

1	2
Регіональний рівень	
Приріст зайнятості населення в регіоні	$\Delta ЗП = \frac{ЗП_2 - ЗП_1}{ЗП} \cdot 100\%$ де $ЗП_1$ – кількість зайнятих працівників на підприємствах до формування кластера за досліджуваний період; $ЗП_2$ – кількість зайнятих працівників на підприємствах після формування кластера за досліджуваний період; $ЗП$ – загальна кількість зайнятих працівників на підприємствах регіону за досліджуваний період
Зростання можливостей соціальної мобільності	$\Delta СГ = \frac{СГ_2 - СГ_1}{СГ} \cdot 100\%$ де $СГ_1$ – кількість залучених до співпраці з підприємствами стейкхолдерів до формування кластера за досліджуваний період; $СГ_2$ – кількість залучених до співпраці з підприємствами стейкхолдерів після формування кластера за досліджуваний період; $СГ$ – загальна кількість виявлених стейкхолдерів, що зацікавлені у співпраці з досліджуваними підприємствами за досліджуваний період
Приріст добробуту та платоспроможності населення регіону	$\Delta Д = \frac{ЗПл_2 \cdot Ч_2 - ЗПл_1 \cdot Ч_1}{ЗПл \cdot Ч} \cdot 100\%$ де $ЗПл_1$ – середньорічна заробітна плата працівників на підприємствах до формування кластера; $ЗПл_2$ – середньорічна заробітна плата на підприємствах після формування кластера; $ЗПл$ – середньорічна заробітна плата працівників на підприємствах регіону; $Ч_1, Ч_2$ – чисельність зайнятих працівників до і після формування кластера відповідно; $Ч$ – чисельність зайнятих працівників на підприємствах регіону
Покращення екологічних умов існування за рахунок збільшення природоохоронних витрат підприємств	$\Delta ПВ = \frac{ПВ_2 - ПВ_1}{ПВ} \cdot 100\%$ де $ПВ_1$ – обсяг природоохоронних витрат підприємств – учасників кластера до його формування за досліджуваний період; $ПВ_2$ – обсяг природоохоронних витрат підприємств – учасників кластера після його формування за досліджуваний період; $ПВ$ – загальний обсяг природоохоронних витрат підприємств регіону за досліджуваний період
Покращення міжгрупової довіри (зменшення трансакційних витрат) і культури партнерства завдяки впровадженню нових технологій соціальної взаємодії з прямими діловими партнерами та стейкхолдерами	$\Delta ТВ = \frac{ТВ_2}{ТВ_1} \cdot 100\%$ де $ТВ_1$ – обсяг трансакційних витрат підприємств – учасників кластера до його формування за досліджуваний період; $ТВ_2$ – обсяг трансакційних витрат підприємств – учасників кластера після його формування за досліджуваний період. Якість зростання міжгрупової довіри та культури партнерства може бути оцінена експертним шляхом з використанням бальної шкали
Загальнодержавний рівень	
Зменшення кількості соціально депресивних територій	$\Delta ДР = \frac{ДР_2 - ДР_1}{ДР} \cdot 100\%$ де $ДР_1$ – кількість депресивних регіонів до формування кластерів за досліджуваний період; $ДР_2$ – кількість депресивних регіонів після формування кластерів за досліджуваний період; $ДР$ – загальна кількість регіонів країни
Створення умов для розвитку людського капіталу	Міра покращення умов для розвитку людського капіталу може бути оцінена експертами на основі розрахунку інтегральних індексів людського розвитку країни
Формування та розвиток соціального капіталу	Міра покращення умов для розвитку соціального капіталу передбачає експертну оцінку інтенсивності та якості партнерської взаємодії, що включає оцінку радіуса партнерської довіри, правових умов забезпечення ділового партнерства, міри розвитку етично-культурних (світоглядних) основ кластерного партнерства

Враховуючи зазначені особливості, оцінювання соціальних ефектів функціонування кластерів варто будувати на зіставленні позитивних і негативних результатів діяльності кластерів як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях.

Розглянемо механізми виникнення найбільш важливих позитивних соціальних ефектів функціонування кластера.

Створення і модернізація додаткових та існуючих робочих місць на підприємствах кластерів відбувається в результаті зростання виробництва, що спричинене розширенням ринків збуту за рахунок двох головних чинників: зменшення всіх видів операційних витрат і підвищення рівня інноваційності виробництва. Продукція та послуги підприємств кластера стають більш привабливими для споживача завдяки нижчим цінам та безперервному оновленню. Зниження витрат і активізація інноваційної діяльності на підприємствах кластерів стають можливими завдяки поглибленню коопераційної взаємодії у сферах спільних інтересів партнерів, а також реалізації спільних інноваційних проєктів тощо. Позитивний ефект створення робочих місць виражається передусім у розширенні зайнятості, скороченні безробіття. Ефект модернізації робочих місць проявляється в поліпшенні умов праці і, як наслідок, – поліпшенні здоров'я, зменшенні випадків загальної та професійної захворюваності, виробничого травматизму, передчасної смертності, зростанні тривалості життя.

Важливо акцентувати увагу на тому, що ефект зростання зайнятості у кластері досягається не лише за рахунок створення робочих місць для найманого персоналу. Кластерні мережі значною мірою формуються задля підтримки підприємств малого та середнього бізнесу. Отже, успішний розвиток кластера завжди своїм наслідком має зростання самозайнятості. Проте, крім цього, соціальні наслідки розвитку малого бізнесу полягають у такому:

- ✦ створення трудомістких робочих місць, обумовлених орієнтацією малого бізнесу на виготовлення індивідуалізованого продукту;
- ✦ створення системи робочих місць з гнучким режимом оплати і роботи, що дозволяє отримувати дохід соціально вразливим групам населення: студентам, жінкам з маленькими дітьми, інвалідам тощо;
- ✦ зміцнення та використання різних типів соціальних зв'язків (родинних, дружніх, сусідських тощо) з метою мобілізації ресурсів;
- ✦ створення умов для придбання та закріплення навичок підприємництва та управління;
- ✦ зменшення диспропорцій у доходах різних соціальних груп;
- ✦ забезпечення більш повного задоволення споживчого попиту [6].

Зростання середнього рівня оплати праці на підприємствах кластера пов'язано, з одного боку, зі зростанням доходів підприємств внаслідок підвищення ефективності їх діяльності на основі співпраці з кластерними партнерами, з іншого боку, – з бажанням залучати квалі-

фікованих спеціалістів, здатних до ділових та соціальних комунікацій. Позитивний соціальний ефект зростання заробітних плат виражається, насамперед, у зростанні добробуту населення та розширенні платоспроможного попиту. Крім того, зростання оплати праці працівників на підприємствах дає можливість підвищити доступність і якість послуг освіти, охорони здоров'я, культури тощо, що відбивається на рівні та якості життя населення. Зростає соціальна стабільність та довіра в суспільстві.

Поліпшення екологічної ситуації внаслідок модернізації виробництва, впровадження природоохоронних технологій на підприємствах кластера забезпечується завдяки додатковим фінансовим та інноваційно-технологічним можливостям, що є результатом партнерства між компаніями та науковими організаціями в інноваційній сфері. Це зумовлює соціальний ефект зростання якості середовища проживання, який приводить до поліпшення здоров'я населення та загальної демографічної ситуації, що проявляється в скороченні передчасної смертності, збільшенні тривалості життя.

Поєднання ефектів зростання рівня доходів населення, поліпшення умов праці та екологічної ситуації сумарно приводять до зростання загального рівня життя населення регіону та країни і стають спонукальним мотивом для подальшого розвитку соціальної інфраструктури та впровадження інновацій в системі охорони здоров'я, освіти, культури.

Важливим наслідком функціонування кластера є також зростання освітнього та кваліфікаційного рівнів персоналу, скорочення масштабів застосування некваліфікованої праці. Цей соціальний ефект особливо яскраво проявляється при реалізації інноваційних проєктів, спрямованих на створення нових технологій та продукції, впровадження інноваційних технологій управління. Підвищення професійно-кваліфікаційних вимог до працівників є стимулом для розвитку системи професійної освіти, яка забезпечується в кластерах освітніми закладами, які до нього входять. Кластерне середовище сприяє встановленню міцних зв'язків між освітніми установами та підприємствами у підготовці адекватних вимогам часу спеціалістів.

Успішно працюючі кластери часто стають точкою притягання робочої сили з інших регіонів. Створення робочих місць і підвищення рівня життя в регіоні стимулюють додатковий міграційний приплив населення, передусім з регіонів, в яких є її надлишок. Таким чином, кластери сприяють формуванню позитивного соціального ефекту пов'язаного з раціональним перерозподілом міграційних потоків у країні.

Нарешті, надзвичайно важливим соціальним ефектом формування та функціонування кластера є розвиток соціального капіталу та кластерного світогляду. Соціальний капітал являє собою соціальні зв'язки, які виникають в результаті взаємодії організацій і можуть виступати ресурсом для отримання подальших вигід, зокрема, економічних. Основою його формування виступає довіра господарських суб'єктів один до одного [7]. За своєю структурою соціальний капітал є сукупністю знань,

умінь, навичок, традицій, а також мотивацій конкретних людей, що сприймаються суспільством як соціально значущі та цінні. Саме кластерні мережі стають тим середовищем, в якому технології формування партнерських взаємозв'язків на основі довіри дістають можливість розвиватися та вдосконалюватися. Успішно діючі кластери – це, насамперед, осередки формування взаємовідносин, які будуються на вмінні знаходити спільні інтереси та на основі їх спільної реалізації отримувати додаткові економічні вигоди. Соціальними результатами розвитку кластерного світогляду та нагромадження соціального капіталу є зростання довіри економічних суб'єктів один до одного та держави, а також формування якісно нової етики підприємницьких відносин.

Оцінювання соціальних ефектів кластерної взаємодії передбачає дотримання такої послідовності дій:

- ✦ аналіз вихідного стану соціальної сфери та ринку праці у відповідному регіоні та прогноз тенденцій його розвитку без урахування впливу кластерного об'єднання;
- ✦ визначення переліку соціальних ефектів, отримання яких очікується в ході кластерної взаємодії економічних суб'єктів;
- ✦ установлення ефектів з позитивними та негативними наслідками на соціальне середовище;
- ✦ визначення співвідношення ефектів, які будуть проявлятися на підприємницькому, регіональному та загальнодержавному рівнях;
- ✦ проведення розрахунків (за їх неможливості – якісних оцінок) за видами соціального ефекту;
- ✦ порівняння позитивних і негативних ефектів, що проявляються на загальнодержавному і регіональному рівнях, виведення інтегральної оцінки соціального ефекту;
- ✦ порівняння отриманих даних з прогнозними та плановими регіональними та загальнодержавними показниками, що містяться у програмах та стратегіях розвитку регіону та держави загалом;
- ✦ розробка заходів з нейтралізації негативних соціальних ефектів.

Для забезпечення отримання істотних соціальних ефектів кластерні організації у своїх програмах розвитку обов'язково мають розробляти соціальні заходи та передбачати наслідки їх впливу на соціальну ситуацію. На наш погляд, основні соціальні заходи, які доцільно здійснювати кластерній організації, мають бути спрямовані на розвиток соціального та людського капіталу. При розробці програми розвитку кластера спеціалісти рекомендують обов'язково проводити: а) аналіз демографічної ситуації в регіоні, що дозволить прогнозувати якісний та кількісний склад трудових ресурсів кластера, а також, за необхідності, побудувати пріоритети міграційної політики в поєднанні з планами розвитку кластера; б) аналіз ключових соціальних груп – стейкхолдерів кластера, опис їх інтересів та розробка програми співпраці з ними; в) проектування моделі соціальної мобільності («соціальних ліфтів»), завдяки якій кластер буде забезпечений соціальним і людським капіталом [8, с. 155].

ВИСНОВКИ

Необхідно враховувати, що соціальні ефекти діяльності регіональних кластерних об'єднань підприємств безпосередньо сприяють збільшенню економічної ефективності, оскільки зростання доходів населення приводить до зростання платоспроможного попиту, що, своєю чергою, стимулює розвиток виробництва не лише в окремих регіонах, а і в країні в цілому. Загалом, збільшення кількості позитивних соціальних ефектів від діяльності кластерів підприємств сприяє інтенсивнішому економічному зростанню та посиленню конкурентоспроможності національної економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Семенов Г. А., Богма О. С. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки. Запоріжжя: КПУ, 2008. 244 с.
2. Литовченко І. Л., Шкурупська І. О. Оцінка синергетичного ефекту від застосування інтегрованих маркетингових комунікацій. *Економіка України*. 2015. № 5. С. 29–39.
3. Ключенко А. В. Інтегральна оцінка синергетичного ефекту як показник ефективності рекреаційного кластеру. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 6. С. 542–546.
4. Чупайленко О. А. Складові синергетичного ефекту в інноваційних кластерах. *Економіка і менеджмент культури*. 2013. № 1. С. 52–55.
5. Карпенко О. О. Кластерна соціальна відповідальність як основа розвитку кластерів. *Бізнес Інформ*. 2015. № 8. С. 47–52.
6. Ханова А. Социальный эффект: практика измерения. URL: <http://www.cloudwatcher.ru/analytics/1/view/36/>
7. Паливода О. М. Формування економічної довіри в регіональних партнерствах організацій. *Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»*. 2011. Спец. вип.: Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи: у 2 ч. Ч. 2. С. 33–42.
8. Тарасенко В. Территориальные кластеры: семь инструментов управления. М.: Альпина Паблишер, 2015. 201 с.

REFERENCES

- Chupailenko, O. A. "Skладovi synerhetychnoho efektu v innovatsiynklyh klasterakh" [The components of the synergistic effect in innovation clusters]. *Ekonomika i menedzhment kultury*, no. 1 (2013): 52-55.
- Kliuchenko, A. V. "Intehralna otsinka synerhetychnoho efektu yak pokaznyk efektyvnosti rekreatsiynoho klasteru" [Integral evaluation of the synergistic effect as a performance indicator recreation cluster]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 6 (2016): 542-546.
- Karpenko, O. O. "Klasterna sotsialna vidpovidalnist yak osnova rozvytku klasteriv" [Cluster social responsibility as a basis for the development of clusters]. *Biznes Inform*, no. 8 (2015): 47-52.
- Khanova, A. "Sotsialnyy effekt: praktika izmereniya" [Social effects: the practice of measurement]. <http://www.cloudwatcher.ru/analytics/1/view/36/>
- Lytovchenko, I. L., and Shkurupska, I. O. "Otsinka synerhetychnoho efektu vid zastosuvannya intehrovanykh marketynhovykh komunikatsii" [Evaluation of the synergistic effect of the use of integrated marketing communications]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2015): 29-39.
- Palyvoda, O. M. "Formuvannya ekonomichnoi doviry v rehionalnykh partnerstvakh orhanizatsii" [The formation of economic confidence regional partnerships organizations]. In *Formuvannya rynkovoi ekonomiky*. Spetsialnyi vypusk: Rehionalnyi rozvytok Ukrainy: problemy ta perspektyvy Part 2. 33-42. Kyiv: KNEU, 2011.
- Semenov, H. A., and Bohma, O. S. *Stvorennia klasternykh obiednan v umovakh novoi ekonomiky* [The creation of cluster unions in the new economy]. Zaporizhzhia: KPU, 2008.
- Tarasenko, V. *Territorialnyye klasteryy: Sem instrumentov upravleniya* [Territorial clusters: the Seven management tools]. Moscow: Alpina Publisher, 2015.